

BLADÉ I LA LITERATURA FRANCESA

XAVIER VEGA CASTELLVÍ

Filòsof i soci del CERE

xaviergega1955@gmail.com

[Data de lliurament i acceptació: juliol de 2020]

PARAULES CLAU:

Bladé, Montaigne,
Stendhal, memorialista,
exili català

PALABRAS CLAVE:

Bladé, Montaigne,
Stendhal, memorialista,
exilio catalán

KEYWORDS:

Bladé, Montaigne,
Stendhal, memorialist,
Catalan exile.

RESUM

Artur Bladé i Desumvila, el gran memorialista de l'exili català, va acumular una vasta cultura francesa, amb referències a una seixantena d'autors al llarg de més de setanta anys de lectures, primer a Montpeller, després a Mèxic i finalment a la Catalunya retrobada. La seua literatura segueix els models d'Antoni Rovira i Virgili i Josep Carner, tot i que també és clarament deutora de Michel de Montaigne, Henry Beyle *Stendhal*, Anatole France i André Gide, quatre escriptors que van influir en la seua prosa elegant i sòbria, de ressons clàssics.

RESUMEN

Artur Bladé i Desumvila, el gran memorialista del exilio catalán, acumuló una vasta cultura francesa, con referencias a una sesentena de autores a lo largo de más de setenta años de lecturas, primero en Montpellier, después en México y finalmente en la Cataluña reencontrada. Su literatura sigue los modelos de Antoni Rovira i Virgili y Josep Carner, aunque también es claramente deudora de Michel de Montaigne, Henry Beyle *Stendhal*, Anatole France y André Gide, cuatro escritores que influyeron en su prosa elegante y sobria, con ecos clásicos.

ABSTRACT

Artur Bladé i Desumvila, the great memorialist of the Catalan exile, built up a tremendous amount of French culture, with references to about 60 authors from more than 70 years of reading, first in Montpellier, then in Mexico and finally on his return to Catalonia. His literature follows the models of Antoni Rovira i Virgili and Josep Carner, although he is also clearly indebted to Michel de Montaigne, Henry Beyle (better known as Stendhal), Anatole France and André Gide, four writers who influenced his elegant, spare prose with classical echoes.

El lector d'Artur Bladé i Desumvila no tarda a adonar-se que és un afrancesat, com la majoria de lletraferits de la Catalunya contemporània, perquè França és, des del Modernisme, el veritable *Nord enllà* d'Espriu: "Et c'est toujours du Nord que nous vient la lumière", escrivia Maragall al seu amic Roura, el 1893, mentre que Carles Soldevila afirmava directament que "Catalunya era espiritualment una província francesa". Des de la perspectiva política, França encarnava la llibertat, el republicanisme, els temps moderns i la tolerància als ulls d'un país atrapat a la ratera d'un estat repressor, monàrquic, anacrònic i intolerant. Quant a París, era una mena de germana gran de Barcelona que acollia els artistes i intel·lectuals catalans per donar-los un bany de cosmopolitisme i airejar-los de les eventuais flaires de resclosit que assetgen les cultures minoritzades, amb tendència a l'endogàmia.

És al llarg del darrer quart del segle XIX quan el mite de París s'anà imposant entre els primers modernistes, especialment després del viatge que hi van fer el vallenc Narcís Oller i el tarragoní Josep Yxart, en ocasió de l'Exposició Universal de 1878. Oller, que va tenir ocasió d'entrevistar-se amb Zola, evocà a les seues *Memòries literàries* l'enlluernament pels majestuosos monuments i edificis i "la bulliciosa i encisadora vida que trastoca sempre el turista que va amb salut, joventut i borsa plena", mentre que Pompeu Gener, bohemí, positivista i vitalista, oposava la sofisticació parisenc a les vulgaritats de la Rambla barcelonina, farcida de soldats i criades, floristes i pinxos, prostitutes i gent de mal viure, tafurs i conspiradors, burgesos del Liceu i proletaris del Raval. Després hi arribaren els Rusiñol i Casas en la seua bohèmia daurada, al costat dels Gual, Anglada-Camarasa, Casellas —que considerava la ciutat "sa dolça pàtria d'adopció"—, Coromines, Brossa, Clarasó,

"A BANDA DELS
ESMENTATS, LA
LLISTA RECULL UNA
CINQUANTENA DE
NOMS IL·LUSTRES
QUE ENS INCLINEN
A PENSAR EN
LA DIFICULTAT
DE TROBAR UN
INTEL·LECTUAL
CATALÀ QUE IGUALI
LA VASTA CULTURA
FRANCESA QUE BLADÉ
VA ACUMULAR AL
LLARG DE LA VIDA."

Nonell, Picasso, Hugué, Utrillo o el morenc Carles Mani, representant del proletariat artístic més precari.

Res d'estrany, doncs, en l'afrancesament de Bladé, tret de la seua manifestació tan precoç a Benissanet, en les hores de *solitud contenta*: “Quan a l'edat de set anys vaig apropiarme de la golfa de casa, no em va sorprendre gens de trobar-hi una caixa plena de llibres perquè ja m'havia acostumat a descobrir-ne pertot arreu”, diu a *L'edat d'or*. A la biblioteca de l'avi Enric Desumvila, després dels inevitables Dumas, Sue i Verne, arribaren les traduccions castellanes de Balzac, Stendhal, Victor Hugo i Flaubert, que amb els anys s'ampliaren fins a constituir la nòmina impressionant d'autors francesos —ja llegits en la llengua original a partir de 1939— que apareixen a la seua obra, particularment als dietaris i els *souvenirs d'egotisme*, com deia Stendhal: els dos volums de *L'exiliada*, *Crònica del país natal*, *Viatge a l'esperança*, *L'edat d'or*, *Les primeres descobertes* i els dos volums de *Viure a Tarragona*.

A banda dels esmentats, la llista recull una cinquantena de noms il·lustres que ens inclinen a pensar en la dificultat de trobar un intel·lectual català que iguali la vasta cultura francesa que Bladé va acumular al llarg de la vida. Sense aspiracions a l'exhaustivitat i segons l'ordre cronològic, podem citar François Rabelais, Pierre Ronsard, Michel de Montaigne, René Descartes, Blaise Pascal, Madame de Sevigné, Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, René de Chateaubriand, Alphonse de Lamartine, Charles-Agustin Sainte-Beuve, Hippolyte Taine, Auguste Comte, Victor Cousin, Charles Baudelaire, Gerard de Nerval, Stéphane Mallarmé, Barbey d'Aureville, Alphonse Daudet, Émile Littré, Charles Maurras, Jules Romains, Marcel Proust, Paul Claudel, Henry Bergson, Charles Péguy, Anatole France, Romain Rolland, Henry de Montherland, Georges Bernanos, Jacques Maritain, Jean Giono, François Mauriac, Colette, Paul Valéry, André Gide, Guillaume Apollinaire, André Malraux, Roger Martin du Gard, Antoine de Saint-Exupéry, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Marcel Pagnol, Jean Giradoux, Henry Troyat, Félicien Marceau i Marguerite Yourcenar..., entre d'altres. Foren lectures decisives —“per escriure una mica bé cal llegir molt”— que ompliren el curs de la seua vida, des dels anys de Tortosa i de la Barcelona republicana fins als de la ciutat olímpica dels 90 —on morí el 1995—, passant pels exilis de Montpeller i Mèxic i per la Tarragona retrobada a la dècada de 1960.

Tot i així, Bladé és un francòfil crític —de fet, hipercrític—, amb la tendència *repugnant* al *chauvinisme* que tenen inevitablement els francesos, un tret que els fa molt semblants als seus adversaris històrics, els alemanys i els espanyols, i a altres cultures —diguem-ne— salvatges. El 19 de juliol de 1951 anota al seu dietari de les *Memòries de l'exili mexicà (1843-1956)*:

Els francesos tenen un cantó repugnant que sorprèn en una gent de tants requisits, i de tanta *liberté, fraternité* i tota la pesca. Com no comprenen que el seu nacionalisme portat a l'exacerbació no és pas un mèrit sinó un defecte que els fa parents dels alemanys, dels espanyols d'ara i de tots els pobles encara no civilitzats del món? Si en certs pobles el nacionalisme pot tenir la justificació dels complexos infantils, en un país evolucionat i carregat de desfetes militars, ple de llibres i saturat de cultura, no pot fer més que estranyesa i prevenció.

Per tal de centrar la qüestió, podem afirmar que la literatura bladeriana parteix, abans que res, de dos models catalans, Antoni Rovira i Virgili (1882–1949) i Josep Carner (1884–1970), com es dedueix de l'inici de *Viatge a l'esperança*, escrit el 1956:

Preveient que al vaixell tindria temps per a llegir, m'endua uns quants llibres i, entre aquests, *Teatre de la natura*, de Rovira i Virgili [...] i *Llunyania*, recull de poemes de Josep Carner, imprès a Santiago de Xile. Llegits i rellegits, el dos llibres eren com dos companys amb els quals era evident que podia confiar en tot moment.

Sobre l'obra de qui considerà el “mestre i amic”, llegim a l'inici d'*El meu Rovira i Virgili*:

En aquells escrits, jo hi trobava no solament un model d'estil pel que toca a la manera d'escriure —i a la manera de pensar—, sinó una vibració, o radiació vital, que a mi, decantat, per temperament i altres circumstàncies, a la malenconia i al somnieig, em feia molta falta.

L'escriptor tarragoní el fa créixer. Li imposa el principi de realitat a la literatura i a la vida, el fa tocar de peus a terra i el deixondev dels somnieigs. A *Teatre de la natura* li proposa una divisa que Bladé fa pròpia: “El joc net, en literatura, en art, en dialèctica, és la claredat.” La claredat és una categoria estètica amb clares connotacions ètiques que Rovira i Virgili sempre esgrimí i que resultà exemplar per a l'escriptor ebrenc.

Sobre Josep Carner, recorda a *Viure a Tarragona*: “Mentre vaig ser a Mèxic, vaig parlar-li diverses vegades. El seu tracte personal em captivava tant com la seva poesia —i la seva prosa.” I, en ocasió de la seua mort, en una anotació de 8 de juny de 1970, recordava les emocions que li havia produït descobrir-ne la poesia, que inspiraria la bladeriana:

Després de Verdager i Maragall, quan semblava que no hi havia altres dolls, la veu —nova— de Carner va ser, certament, una revelació. I al seu través, vaig veure eixamplar fins a un horitzó insospitat, les possibilitats expressives de la nostra llengua.

Un cop establerta la importància de Rovira i Virgili i Carner en l'obra de Bladé i, considerant que l'objecte d'aquest assaig és la relació de l'escriptor ebrenc amb la literatura francesa, ens centrarem en les influències que va rebre de dos figures cabdals, decisives: Michel de Montaigne (1533–1592) i Henry Beyle *Stendhal* (1783–1842). Tot i així, no podem negligir les influències de —i confluències amb— dos autors si fa no fa contemporanis que tenen menys visibilitat, com Anatole France (mort el 1921, quan Bladé té 14 anys) i André Gide (mort el 1951, als 44 anys de Bladé).

Anatole France va ser, a ran de l'escàndol Dreyfuss (1894-1906), un veritable heroi popular del primer quart de segle xx, juntament amb Émile Zola. Tots dos són els primers exemplars d'una espècie —representada, a nivell català, per Rovira i Virgili i Andreu Nin— que entrà en crisi cap als anys 70: l'*intel·lectual engagé*. Després de García Lorca, Pavese, Sartre, Camus o Russell, el seu darrer representant és Noam Chomsky, que des de Boston continua denunciant les injustícies i les impostures del poder a nivell global.

Bladé arriba a Anatole France a través d'un amic de noiesa, Joan Garcia, “un intel·lectual seriosament irònic, sota les aparences i l'aire d'un pagès”. Rovira i Virgili, que simpatitzava vivament amb France i en va fer diverses referències i citacions als seus articles, va refermar el gust de Bladé, que va llegir tota la producció novel·lística del francès, tant per motius estètics com polítics. Compartia el seu ideari republicà, socialitzant, antidogmàtic, anticlerical, antimilitarista, d'un racionalisme matisat per

la ironia i l'escepticisme, que va exercir un gran atractiu sobre certs autors catalans, especialment a partir de la primera traducció que en va fer Manuel de Montoliu (*Contes i narracions*, 1907). Curiosament, al costat d'autors esquerrans com Jaume Brossa, Gabriel Alomar, Pere Coromines o Rovira i Virgili, el franquista Llorenç Villalonga —que amb els anys purgà els pecats de joventut— va inspirar Don Toni, el protagonista de *Bearn*, en el Lucien Bergeret de la tetralogia d'*Histoire contemporaine*, que per la seua banda és una mena d'*alter ego* de France, de manera que, amb Bladé, probablement és l'autor del sistema literari català que li és més proper.

Quant a André Gide, la seua recepció a Catalunya es produí sobretot després de la Gran Guerra i va anar lligada a la generació noucentista, culta, sofisticada i cosmopolita, que va saber apreciar la síntesi d'un estil que s'ha definit com a "classicisme modern" i uns temes vitalistes i punyents. "Amb una sensibilitat de finesa llatina i avidesa germànica", el definí Alexandre Plana, l'escriptor i crític que el 1917 en traduí el segon acte de *Bethsabé* per a *La Revista*. Escriptors com Miquel Llor, Francesc Trabal, Josep M. Junoy, Josep M. López Picó, Just Cabot o Josep Pla són deutors en major o menor grau de la influència gideana, però on aquesta es fa palesa és en els dos grans novel·listes sorgits després de la "generació sense novel·la", per dir-ho amb Alan Yates: Josep Maria de Sagarra, amb *Vida privada* i Sebastià Joan Arbó, amb *l'Inútil combat*, on l'ombra allargada de Dostoievski se superposa a la de Gide.

Bladé, amb la seua sensibilitat tan propera als principis del Noucentisme, va llegir Gide àvidament a Montpeller i a Mèxic, i és en terres mexicanes on més se sent la presència de l'autor francès. El 15 de març de 1947, anota:

Després d'una tarda grisa, extraordinària emoció aquest vespre, en fer coincidir la lectura del *Journal* de Gide sobre el misteri de la noció del temps i la impressió de sorpresa en els somnis amb l'escoltada de la simfonia en do major de Schubert. La unió del misteri dels somnis amb la misteriosa emoció de la música m'han transportat a un estat semblant a la felicitat.

Els lectors de Bladé i els afortunats que el vàrem tractar sabem que feia l'efecte de ser un home més aviat inexpressiu, poc procliu a expressar emocions i sentiments. És per això que el text és força revelador de fins a quin punt l'escriptura de Gide el va commoure. Tot seguit sembla deixar-se anar, però es refà de seguida i, irònicament, atribueix la causa dels seus ulls humits a certs efectes del tabac:

Les llàgrimes em queien galtes avall sense adonar-me'n. Aquest doble fenomen —felicitat, llàgrimes— és també una cosa que m'invita a cantar. Més tard —passat l'encís— he tingut la desagradable sorpresa de pensar que el fum de la pipa havia tingut una bona part en aquesta escena sentimental.

BLADÉ I MONTAIGNE

La traducció integral dels *Assaigs* de Montaigne —magnífica, en el "català matisadament valencià" del professor Vicent Alonso— que apareixia a Proa entre el 2006 i el 2008, va ser una inesperada fita editorial, perquè es feia difícil d'imaginar la possibilitat de vendre vuit o deu milers de *packs* de tres volums —gairebé dos mil pàgines— d'una obra filosòfica en català. Però, és clar, parlem de Montaigne, un autor que al llarg de cent

anys s'havia consolidat com un clàssic entre els clàssics a la nostra cultura, almenys des de 1906, quan Eugeni d'Ors s'hi referia per primer cop al seu *Glosari*, estrenat aquell mateix any a *La Veu de Catalunya*. El 7 de desembre de 1906, escrivia:

En realitat, l'obra de Montaigne no és una obra, sinó més pròpiament un diari de filòsof inscrivint sos pensaments al compàs de la vida [...]. El Glosador no pot excusar avui un moviment d'alegria, al pensar que fa, indignament és natural, d'un ofici que té tants gloriosos precedents...

Uns precedents perillosos que obrien un camí per on aviat transitaren Josep Pla i, més tard, Joan Fuster, que sempre reivindicaren el paper fundacional del *Pantarca*, fins i tot en els moments del seu màxim descrèdit moral i polític —guanyat a pols, després de la seua deserció i conversió en intel·lectual orgànic del franquisme. Xavier Pla, nebot de l'escriptor empordanès, ho explica a *La triangulació assagística: Ors, Pla i Fuster* (2006), un excel·lent treball de títol prou eloqüent, tot i que nosaltres, els ebrencs, sabem que el triangle és més aviat un quadrat, perquè omet el vèrtex d'Artur Bladé, massa temps absent del debat intel·lectual del país. I, posats a fer justícia, ens caldria afegir-hi un cinquè nom, el del filòsof Francesc Pujols i, inevitablement, el sisè, el de l'assagista i traductor Joan Francesc Mira, la figura més eminent de les lletres catalanes de les darreres dècades. A partir d'això, podem copsar la vasta influència de Montaigne a la nostra cultura, amb Josep Piera, Enric Sòria, Feliu Formosa, Valentí Puig, Miquel Pairolí o Vicenç Villatoro i la seua derivació per capil·laritat fins al gran públic lector.

Sembla clara la seqüència temporal Ors-Pla-Fuster, però ja és més complicat situar-hi la figura de Bladé. La pregunta de com arriba a Montaigne no té una resposta fàcil, però sí que ho és la conjectura: que hi pot arribar per quatre camins, perquè Bladé és un lector atent de Xènius i de Pla i, a més, a l'exili a Montpeller, entre 1939 i 1942, fa una veritable immersió en la llengua i la cultura francesa a l'Institut des Étudiants Étrangers, al mateix temps que enraona llargament amb el filòsof Francesc Pujols.

Sobre la relació de Bladé amb l'obra orsiana, podem dir que va estar presidida per l'ambivalència entre l'admiració per l'obra —brillant, fundacional, decisiva— i el rebuig de l'home —egocèntric, oportunista, menyspreable i menyspreat. (Expliquen a Reus que un cert dia dels anys 40, quan passejava pel carrer de Monterols amb l'uniforme falangista, es va creuar amb Font de Rubinat, l'excalcalde, que el va ignorar i que, quan estranyat, va interpel·lar el seu antic amic, aquest li va respondre: "Perdona, noi, no t'havia reconegut així, vestit de *bombero*." Tot un exemple d'ironia orsiana.)

Bladé tanca *El meu Rovira i Virgili* (1981) amb l'emotiva lletra de condol escrita a Mèxic en la mort del prohom (5-12-1949) i adreçada a sa filla Teresa, exiliada a Perpinyà, amb qui havia compartit converses i hores d'estudi a Montpeller. En un moment tan solemne com l'evocació de la figura del mestre i amic, acaba la carta amb unes paraules que Ors havia escrit el 1911, en la mort de Maragall: "Jo, d'aquesta mort, no sabia parlar-ne | sinó després d'un silenci molt pur."

Va ser a través de Francesc Pujols que Bladé havia conegut a fons l'obra d'Ors, a qui Pujols admirava francament, perquè era "avui per avui [1941?] l'únic català que pensa en gran", tot recordant el temps en què "considerava haver perdut el dia si no podia llegir les seves glosses", segons recull *Francesc Pujols per ell mateix* (1967). A més, en la

llarga estada de Bladé en terres mexicanes no hi manquen referències a les seues lectures orsianes, amb la qual cosa és possible que sigui una de les vies de transmissió de l'interès per Montaigne.

Quant a les relacions amb Josep Pla, el gran divulgador de Montaigne al país, no sempre van ser fàcils. Admirava l'obra de Pla, llegia els articles que escrivia a *La Publi-citat* i el primer llibre que adquirí en arribar a Barcelona, el 1925, va ser *Coses vistes*, que acabava de sortir. Però després tot es va complicar, especialment a partir del moment que Bladé es va negar a deixar-li llegir el seu manuscrit sobre la vida i l'obra de Francesc Pujols, aconsellat per Rafael Tasis, temorós d'una certa tendència al plagi de l'empordanès, segons ens recordaven Artur Bladé i Font i Xavier Garcia, els dos grans experts en Bladé. Però, tot i així, els comentaris sobre Pla també són presents als dietaris bladerians, i és possible que indirectament fos l'incitador de la lectura dels *Essais*.

En tot cas, no podem oblidar les llargues hores d'estudi a la Facultat de Lletres de Montpeller (quan, en paraules que Pujols manllevava de Pompeu Gener, "estudiaven per a afusellats"), perquè van resultar ser "per als exiliats —sobretot en aquells primers temps—, un oasi de pau entre dues guerres", com recorda a *Francesc Pujols* i a *L'exiliada*. Bladé sempre mantingué el seu deute de gratitud amb els professors Tesnière, Guiu, Molèze, Soulier, Jourda, Peyrafitte i Soulier. Aquest darrer explicava filosofia i obres clàssiques i, sens dubte, va poder ser un bon introductor al pensador occità.

Hi ha, finalment, el mestratge directe, gairebé íntim, de Francesc Pujols (1882–1962), que es reflecteix a *Geografia espiritual de Catalunya* —el primer llibre publicat pel benis-sanetà (Mèxic, 1944)— i sobretot a *Francesc Pujols per ell mateix*, la millor introducció al savi de Martorell. Com diu Xavier Garcia, "la dedicació de Bladé a Pujols fou intensa i constant durant un període llarguíssim: de 1939 (quan coincidí amb ell a l'exili de Montpeller) fins a 1967, quan publicà la seva gran biografia", sense oblidar la publicació a Mèxic de la *Geografia espiritual*, "gairebé trenta anys fent i desfent textos pujolsians".

El *Concepte general de la ciència catalana*, la gran obra de Pujols —tan negligida i oblidada— veia la llum l'any 1918 i proposava un filosofia genuïnament catalana que arrencava amb Ramon Llull i el seu deixeble, Ramon de Sibiuda, "els dos Ramons". I aquí és on entra en joc Montaigne, que recollí el gir antropològic i naturalista que Sibiuda havia donat al pensament cristià i que influí en Pico de la Mirandolla i Pascal. Tot recordant Pujols, Bladé diu que Sibiuda era l'autor d'una "*Teologia natural* coneguda per *Llibre de les criatures*, en la qual es proposa «per raons naturals i humanes», segons les paraules del gran Montaigne, apologista de Sibiuda, demostrar la veritat de la religió copsada a través del món sensible". El "gran Montaigne", diu: perquè havia de ser el seu veritable *maître à penser...* i *à écrire*. L'admiració de l'escriptor riberenc pel pensador occità continuava, doncs, un corrent de fons de la cultura catalana contemporània. Però: per què aquesta fascinació dels catalans pel filòsof?

La primera raó és el seu llenguatge, d'aparença tan natural, tan proper a l'esperit positivista, planer, dels mestres constructors de la nostra modernitat: pagesos, menes-trals, botiguers, industrials i obrers, gent de camp i de ciutat avesada a bregar amb la crua realitat quotidiana, tan allunyada dels misticismes i les metafísiques de pa sucac amb oli que són monedes d'ús corrent més enllà del Cinca. A les notes biogràfiques que Carmel Biarnés va escriure com a pròleg de *Les primeres descobertes* de Bladé diu que

“el seu estil és clar i directe, sense complicacions ni enfarfecs”. Aquesta va ser exactament l’aspiració de Montaigne:

Le parler que j’aime c’est un parler simple et naïf, tel sur le papier qu’à la bouche; un parler succulent et nerveux, court et serré, non tan délicat et peigné comme véhément et brusque [...] éloigné d’affectation, déréglé, décousu et hardi.

El llenguatge antiretòric, *simple i éloigné d’affectation*, és l’expressió d’un *jo* autoconscient que es vol mostrar al lector: “Car c’est moi que je peins. [...] Ainsí, lecteur, je sois moi-même la matière de mon livre”, diu al pròleg del llibre I. És una nova subjectivitat que malda per tornar a les coses mateixes i a la vida, després de segles d’obscures disputes escolàstiques sobre el sexe dels àngels —perquè, òbviament, del sexe de la gent no se’n podia parlar. I, lligat a aquest subjectivisme —un clar precursor del *Cogito* de Descartes— hi ha un escepticisme que procedeix de l’antigor, del vell Sext Empíric, però també de la mirada penetrant de Ramon Sibiuda sobre les limitacions de la naturalesa humana, amb la seua inconsistència ontològica: “Certes, c’est un sujet merveilleusement vain, divers et ondoyante, que l’homme. Il est malaisé d’y fonder jugement constant et uniforme”, llegim al primer capítol del llibre primer dels *Assaigs*. L’adjectiu *ondoyante* va ser remarcat sovint per Pla: qualifica la naturalesa onejant, ondulant, inconstant i proteica de les coses humanes, sempre subjecta a les *injures du temps*, que deia Voltaire, *exposée aux offenses de toutes les choses*, llegim en un dels passatges més celebrats, traduïts i reproduïts dels *Assaigs*, a l’*Apologia de Ramon Sibiuda*, que Montaigne dedica a la memòria del seu reverenciat mestre català (llibre II, capítol XII):

Qui lui a persuadé que ce branle admirable de la voûte céleste, la lumière éternelle de ces flambeaux roulant si fièrement sur sa tête, les mouvements épouvantables de cette mer infinie, soient établis et se continuent tant de siècles pour sa commodité et pour son service? Est-il possible de rien imaginer si ridicule que cette misérable et chétive créature, qui n’est pas seulement maîtresse de soi, exposée aux offenses de toutes les choses...?

La consciència de la nostra insignificança davant la Natura condueix a l’escepticisme, que Ferrater Mora relaciona amb la ironia a *Les formes de la vida catalana*: “Quan ironitzem, deixem, en efecte, de creure una mica en la cosa sobre la qual s’aboca la ironia”, escriu, perquè “deixem de creure, no en la seva veritat, però sí en la seva veritat absoluta”. L’escepticisme i la ironia que travessen l’obra de Montaigne, també caracteritzen els quatre grans memorialistes catalans de segle XX: Josep Pla, Agustí Calvet *Gaziel*, Josep M. de Sagarra i Artur Bladé. Perquè, en realitat són *formes de la vida catalana* que emanen, no de cap suposada essència misteriosa, sinó de la nostra tortuosa història nacional, com tindrem ocasió de veure.

Més enllà de la seua naturalesa epistemològica, la tendència catalana a l’escepticisme i l’antidogmatisme té una clara dimensió ètica i política que caldria considerar seriosament. Bladé ens n’ofereix una interessant clau interpretativa com de passada, sense parar-hi gaire esment, a les seues *Memòries de l’exili mexicà (1943-1956)*, en una anotació del 31 d’agost de 1944. Explica que ha assistit a un acte del Centre Republicà Espanyol en què ha pogut observar el dirigent socialista Indalecio Prieto mentre camina entre el públic, “amb una decisió lenta i segura d’home acostumat a les multituds”. I de l’anècdota passa a la categoria: “Els espanyols, sobretot els castellans, fan una impressió de solidesa

política i de fermesa. Gent temible, sense ironia. Creuen i esperen amb bona o mala fe però creuen i esperen. Aquesta gent a les males ens guanyarà sempre.”

Davant dels “temibles” atributs polítics dels espanyols —que podrien passar per virtuts teològals: fe, esperança, solidesa, fermesa— poca cosa poden esgrimir els catalans, tret de la virtut de la ironia, tan intel·lectual que realment és un defecte polític, un llast per a l’acció directa i concreta. Si la ironia no és gaire espanyola, com diu Bladé, és a causa del distanciament i el *tempo lento* que requereix pel fet de ser filla la reflexió —de *re-flexio*: donar-li una altra volta—, i, per tant, incompatible amb la hiperactivitat pròpies de la passió i el fervor de la religió patriòtica. Justament en aquell mateix any 1944, el jove Josep Ferrater Mora publicava a Santiago de Xile les seues reflexions sobre la ironia com a tret característic català a *Les formes de la vida catalana*. Les coincidències entre els dos textos són sorprenents. Diu Ferrater: “Hi ha pobles per als quals tot pot ésser absolut; hi ha homes per als quals qualsevol cosa pot ésser matèria de fe; hi ha gent en la vida de la qual no cap la ironia. Sorgeix aleshores la desmesura, l’exaltació, el deliri.” Més amunt ha definit la ironia com “aquella actitud que renuncia a la dreuera, que deixa d’expressar-se directament per a dir el mateix a través d’un rodeig”: és la volta de la *reflexio*, perquè “la ironia no és una vel·leïtat del sentiment: és una necessitat de la raó”.

Però tornem a Bladé, que encara afegeix una consideració ben poc falaguera sobre els seus compatriotes: “Les assemblees dels catalans al costat d’actes com el d’avui semblen reunions de gent que tenen molts diners al banc”, diu amb la seua habitual penetració psicològica. Com explicar aquesta diferència entre la dubitació catalana i l’aplom espanyol? La resposta es troba en la història llargament compartida —i *com-partida*— dels dos pobles, en el fet que Catalunya és una nació sense estat i Espanya és un Estat-nació, un poderós ens polític, administratiu i, sobretot, metafísic.

La denominació d’Estat-nació (*Staatsnation*) no és gaire encertada, perquè és difícil trobar un estat que coincideixi exactament amb una nació, començant pel mateix Estat espanyol, que en realitat és un Estat-multinació que des de fa temps malda per vertebrar-se —sense sortir-se’n: Ortega *dixit*— des de la poderosa nació castellana, tan sòlida, tan ferma i tan implacable i, tanmateix, tan incapaç de liquidar definitivament el fet indiscutible de la nació catalana. En la terminologia de la ciència política, Catalunya és una *Willesnation*, una nació producte de la voluntat dels seus membres, amb la seua “voluntat de persistència”, com diu Ferrater: “La resistència de la nació catalana s’assembla menys a una enterca oposició que a una flexible fermesa”, afegeix, i el moviment independentista de principis del segle XXI sembla avalar aquesta tesi.

Els historiadors situen els orígens dels *soi-dissants* Estats-nació a la Pau de Westfàlia (1648), que posava fi a la terrible Guerra dels Trenta Anys entre catòlics i protestants. A instàncies de França, la nova potència continental, es reconeixien els estats com a únics subjectes polítics i diplomàtics, tot coincidint amb l’aparició del *Leviathan* de Hobbes (1651), la justificació filosòfica del poder absolut del monarca com a garantia de l’ordre social. Però el definitiu ordre internacional dels Estats sorgí més tard, també fruit d’una iniciativa política francesa, després de la Revolució de 1789, quan Napoleó i Hegel en signen l’acta de naixement, amb el Codi civil francès, de 1804, i els *Principis de la filosofia del dret* (*Grundlinien der philosophie der rechts*), de 1819, respectivament. Hi ha una data clau, el 14 d’octubre de 1806, quan coincideixen a Jena. Més ben dit:

quan Hegel, després de veure Napoleó a cavall a Jena, on ha derrotat l'exèrcit prussià, escriu: "He vist l'Emperador —aquesta ànima del món—, l'he vist cavalcar pels carrers. Quina meravellosa sensació, contemplar aquest home que, concentrat en aquest punt concret i a cavall, il·lumina el món amb la mirada i el domina." Era "l'esperit objectiu a cavall", i cal recordar que a la *Filosofia del dret*, enmig del seu galimaties habitual, Hegel definí l'Estat com "l'encarnació suprema de l'esperit objectiu", "la realització de la idea moral" i "la divinitat sobre la terra".

Ànima del món, "esperit objectiu", "divinitat sobre la terra": és evident que la filosofia de Hegel apropa perillosament la política a la metafísica i la religió, el terreny lliscós on se situen els estats en els darrers dos-cents anys, amb els Bismarck, Victòria, Lenin, Mussolini, Stalin, Franco, Mao i Hitler, amb els Trump, Aznar, Putin, Salazar, Petain, De Gaulle, Castro, Kissinger, Pinochet i Ceausescu, amb tota la púrria de dictadors de l'Est, del Sud i dels quatre punts cardinals. Perquè representa l'epifania de l'encarnació definitiva de Déu sobre la terra, amb seu el poder de fer i desfer impunement, de crear i destruir, de perdonar i castigar, de protegir les pobres raboses de les temibles gallines, perquè el Senyor ens ho dona i el Senyor ens ho pren, beneït sigui el nom del Senyor.

Tota aquesta reflexió està implícita en la sensació que va envair Bladé davant la presència imponent d'Indalecio Prieto, quan escriu: "Aquest home sembla el que és. Una força física i política." Fins i tot després de la derrota, l'antic representat del Déu-Estat conserva el seu carisma —una paraula que conté l'arrel *kharís*, també present a "eucaristia". No cal dir que en el context de la nova religió, no hi ha lloc per a la ironia ni per a l'escepticisme, atributs dels dissortats mortals que no adoren el Déu vertader simbolitzat per una bandera reconeguda entre les banderes, un himne de debò, una màquina d'agressió i repressió, unes institucions d'aparença respectable i tota la nova mitologia que els sequaços del poder elaboren diàriament. Sense un estat propi i atrapada al laberint d'un estat aliè que decideix què cal pensar, quina llengua cal parlar i què cal fer, la modernitat catalana té una tendència natural a l'individualisme i l'antiestatisme, que són el correlat eticopolític de l'escepticisme i la ironia de Montaigne. (I, malgrat tot, les grans coreografies sobiranistes de la darrera dècada indiquen que es tracta d'un individualisme amb un alt sentit de responsabilitat social.)

"MÉS ENLLÀ DE LA SEUA NATURALESA EPISTEMOLÒGICA, LA TENDÈNCIA CATALANA A L'ESCEPTICISME I L'ANTIDOGMATISME TÉ UNA CLARA DIMENSIÓ ÈTICA I POLÍTICA QUE CALDRIA CONSIDERAR SERIOSAMENT. BLADÉ ENS N'OFEREIX UNA INTERESSANT CLAU INTERPRETATIVA COM DE PASSADA, SENSE PARAR-HI GAIRE ESMENT, A LES SEUES MEMÒRIES DE L'EXILI MEXICÀ (1943-1956)."

BLADÉ I STENDHAL

Explicava José M. Valverde que “el contradictorio e inclasificable Stendhal” sembla una anomalia històrica, fins al punt que “para generalizar con comodidad sobre la novelística francesa del XIX sería mejor que no existiera”. I afegeix: “de hecho, apenas existió para los lectores de ese siglo”, perquè va passar força desapercebut, en compliment de l'autoprofecia que havia formulat, que escrivia per als lectors que encara no havien nascut. La incomoditat de l'autor —amb Martí de Riquer— de la magnífica *Historia de la literatura universal* és pel fet que Stendhal, tan complex, és un escriptor realista que analitza psicològicament les passions romàntiques dels seus personatges, a banda de ser un francès tan peculiar que decideix ser italià, concretament milanès, segons indica l'epitafi que havia deixat escrit: “Arrigo Beyle, milanese. Visse, scrisse, amò.” I, certament, va viure molt, va escriure molt i també va estimar molt, fins al punt d'elaborar un tractat, *De l'amour*, que només es podia escriure des de l'expertesa romàntica.

Li atribueixen una frase que sembla resumir la seua literatura: “Una novel·la és un espill que passem pel camí.” En realitat, és de Saint-Réal, un escriptor barroc que *Le rouge et le noir* va salvar de l'oblit, i apareix en dos passatges de l'obra en versions lleugerament diferents, la qual cosa ens dona la mesura de la importància que té per a l'autor: primer, com a citació que obre el capítol XIII de la primera part, “Un roman: c'est un miroir qu'on promène le long d'un chemin”, i segonament, com a reflexió del narrador omniscient al capítol XIX de la segona part, “Hé, monsieur, un roman est un miroir qui se promène sur une grande route”, que enceta un seguit de consideracions sobre la responsabilitat moral de l'autor, quan —en una reformulació de la *mimesi* aristotèlica— simplement es limita a reflectir una realitat que és com és: “Tantôt il reflète à vos yeux l'azur des cieux, tantôt la fange des borbiers de la route”, sense que ni el cel blau ni el fang dels tolls hagin d'expressar la moralitat de qui només és un espill en el camí.

Aquesta coartada estètica va seduir la prosa catalana de principis del segle passat, com explicava Josep Pla en un dels seus *Articles amb cua*, el 1950: “Tots nosaltres som fills de Stendhal, fenomen que descobrírem entre el 1910 i el 1920. Al meu entendre, aquest escriptor té un gran mèrit: materialitzà la psicologia humana.” Un psicologisme de les passions que despertà l'interès de Pompeu Gener cap als anys 80 del segle XIX i, després de travessar el modernisme amb més pena que glòria, va arribar a Eugeni d'Ors. Com en el cas de Montaigne, la voluntat antiretòrica de l'escriptor francès lligava amb la tendència neoclàssica, antiromàntica, del noucentisme i, sota el seu influx, al anys 20 i 30 un seguit d'autors catalans tenen Stendhal com autor de capçalera: Gaziel, Sagarra, Espriu, Tomàs Garcès (traductor de *Vanina Vanini*, 1924), Arbó (traductor de *L'abadessa de Castro*, 1934), Villalonga, la jove Rodoreda... i, des de ben jove, Bladé. El canareu Josep Sancho, autor de la gran biografia del benissanetà, *Artur Bladé, escriure la memòria* (2018), recorda sobre l'adolescència de l'escriptor i el seu primer enamorament: “Llegint i rellegint la vella biblioteca avial, també s'enamorà de Stendhal, amb *El roig i el negre* i *La cartoixa*, un amor que, també, li durà tota la vida.”

La imatge de l'espill stendhalià s'ajusta força a l'escriptura de l'ebrenc, des del mateix acte fundacional de la seua condició d'escriptor professional —d'escriptor que potser no viu de, però viu per a la literatura. Arriba després de temptatives i col·laboracions a la premsa comarcal, a *El Llamp* de Gandesa i *La Riuada* de Móra d'Ebre, en un moment

que tenim ben documentat, perquè és el del desterrament, quan de sobte és un home sense terra i només té les paraules per evocar-la: “Avui (8 de febrer) he passat la frontera pel coll d’Ares. [...] He trepitjat, en el transcurs del dia, la ratlla invisible on comença l’expatriació.” Davant la cruel indiferència del món, afegeix: “Res no ho indica. Ni la terra ni el cel, que són iguals. Però el fet és cert. I ple de conseqüències...”

La primera conseqüència és que el pagès contemplatiu i funcionari eficient de sobte esdevé un escriptor i, a la força, un viatger, un *touriste* —Stendhal és el creador de la paraula. El camí no és només la vida: és l’errància, el camí com a forma de vida que l’escriptor francès ha triat com a soldat, com a cònsol, com a *dilettante* a París, Marsella, Lió, Berlin, Brunswick, Trieste, Civitavecchia, Roma, Barcelona, Florència, d’on extreu la seua matèria literària. És la vida nòmada que ha hagut d’afrontar Bladé per defugir la barbàrie i la mort que s’estenia per Europa com una pandèmia: Barcelona, Montpeller, Mèxic, Benissanet, Tarragona i retorn definitiu a Barcelona, amb les anotacions diàries que amb els anys constitueixen la matèria dels seus llibres.

L’exiliada, una veritable deu d’alta literatura i anècdotes històriques, diu del periodista Josep M. Lladó: “Quan parla cal estar a l’aguait i no deixar perdre un sol mot, perquè és d’aquells que, com Stendhal, salta les idees intermèdies i us fa l’honor de creure que sou intel·ligents o que teniu la seva mateixa perspicàcia.” Beyle és una intel·ligència superior que es mira la vida per damunt de les persones corrents: “Peut-être l’auteur a-t-il trop le ton d’un froid philosophe qui voit tout de haut”, anota sobre si mateix al *Lucien Leuwen*. Amb la seua mescla de realisme psicològic i passió romàntica, amb la tècnica puntillista dels detalls acumulats, les novel·les i relats assoleixen una complexitat i una perfecció que només podien seduir amb la força de l’amor a primera vista uns lectors que encara no havien nascut, com en un dels episodis més celebrats de la literatura moderna, quan el jove Fabrizio del Dongo, el protagonista de *La cartoixa de Parma*, participa a la batalla de Waterloo i, enmig del terrabastall dels fusells i dels canons i amb la cavalleria amunt i avall, no en pot treure l’entrellat: “Il n’était resté infant que sur un point: ce qu’il avait vu, était-ce une bataille? Et en second lieu, cette bataille était-elle Waterloo?”

Tanmateix, la confusió de Fabrizio no és fruit del seu tarannà encara infantil, sinó de la simple manca de perspectiva espai-temporal, perquè només des de fora —més enllà— de l’espai i el temps dels fets es pot construir un relat coherent amb subjectes coherents, tal com el mateix Stendhal sap per experiència, després de les peripècies que ha passat ell i ha fet passar al dissortat Julien Sorel, el protagonista de *Le rouge et le noir*, un *übermensch* saludat per Nietzsche. És una novel·la amb la pretensió de ser una crònica, un recull de fets històrics —la *Chronique du XIXe siècle*, primer, i la *Chronique de 1830*, més humilment, després, com diuen els successius sotstítols del llibre. El problema és que en la seua ràpida redacció, des de l’octubre de 1829 fins a la tardor de 1830 —el llibre veia la llum al novembre—, el novel·lista ha d’anar a cavall dels fets d’un any decisiu com el 1830, amb la Revolució de Juliol que expulsa definitivament els Borbons de França, de manera que la suposada *chronique* certament dona compte d’accions concretes i dies concrets, però omet, per exemple, les mítiques *Trois Glorieuses*, les jornades que expulsen Carles X i entronitzen Lluís Felip. Stendhal, que vol servir dos amos al mateix temps, la Història i el pla de la seua novel·la, acaba per traïr-los a tots dos.

Potser sigui aquesta la raó per la qual l'amor perdurable, definitiu, de Bladé a Stendhal li arribi amb la lectura de la seua obra memorialista, anterior a les novel·les, amb les evocacions de la gent, els paisatges i les ciutats que ha conegut. Des de Mèxic, recordava la dissortada carrera política "l'Stendhal, sempre Stendhal, i sobretot l'Stendhal vell —o envellit i desenganyat", perquè els austríacs, que el van rebutjar com a cònsol a Trieste, "el tenien per un home perillós, liberal empedreït i autor d'obres infames tals com la *Història de la pintura italiana, Roma, Nàpols i Florència, Promenades dans Rome...*". Naturalment, la qualificació d'"infames" és pura ironia, perquè van ser modèliques per a Bladé, com a recreacions d'un temps perdut (la vella —i bella— Arcàdia) que es vol recuperar sense fabulacions —o, almenys, sense les fabulacions conscients que implica la novel·la.

El gust bladeria pel llenguatge *simple et éloigné d'affectation* de Montaigne, expressió del jo emergent a finals del segle XVI —lliure, autoconscient, coherent— es projecta sobre Stendhal, que, amb el seu concepte d'*egotisme*, assoleix la màxima expressió del subjecte, cinquanta anys abans que Freud el posés en qüestió amb l'inconscient. (Cal recordar que l'escriptor mor el 1842, mentre que la primera al·lusió freudiana a l'inconscient —*unbewusste*— és del 1896.) En realitat, la crisi del subjecte s'està gestant al mateix temps que es consolida amb l'individualisme romàntic, de manera que la generació de Stendhal, Keats (1795–1821), Leopardi (1798–1837) i Schopenhauer (1788–1860) representa, alhora, l'apoteosi i el cant del cigne de la subjectivitat moderna. Així, l'any 1832, amb els *Souvenirs d'egotisme*, Stendhal es proposava la lliure expressió escrita del jo evocat que *cristal·litza* —diu a *De l'amour*— en l'escriptura com a *transcripció* directa del passat, més aviat que com a mera *descripció* dels detalls de la seua vida parisenca entre 1821 i 1830, en aquella ciutat "grave, morale, morose que nous ont léguée les jésuites, les congrégations et le gouvernement des Bourbons".

L'egotisme de Bladé s'expressa en una prosa d'elegància clàssica, especialment a les evocacions de la terra del passat, d'un paisatge humanitzat pel treball de les generacions que l'han viscut, de manera que l'enyor de la terra és, inevitablement, la de la seua gent: parlem de *Benissanet, Crònica del país natal, Gent de la Ribera d'Ebre, Visió de l'Ebre català o L'edat d'or*. Hi ha una mirada serena que a l'exili està lligada a l'esperança en el retorn, i el conflicte, que ocasionalment pot tensar l'escriptura dels dietaris de Montpeller i Mèxic, desapareix en la distància del temps i de l'espai rememorats, per adoptar una certa forma d'estoïcisme, sota l'efecte de l'enyor. Al pròleg de *Benissanet*, la seua indiscutible obra mestra, Bladé escriu des de Mèxic: "S'enyora un temps espiritual, si es pot dir així, i tot allò que no ha pogut canviar, malgrat tot: el color del cel i l'olor de la terra, un perfil de muntanya, un camí content, la ratlla d'un riu, un racó florit..." I és ben conscient que enyorar és sempre idealitzar, embellir amb "la capa de purpurina que el Temps, expert decorador, deixa sobre les nostres evocacions", diu a *L'edat d'or*.

La consolació de la literatura —per dir-ho amb Boeci— ultrapassa l'egotisme estricte, els límits del jo individual. Bladé és un lector atent de Proust a Montpeller i a Mèxic, però la seua és una *recherche du temps perdu* ben diferent, perquè sublima literàriament un dolor col·lectiu davant l'esfondrament de la civilitat catalana en mans dels bàrbars: "Castigats, després de vençuts, per delictes que no vam cometre, hem viscut un temps en què no s'ha respectat cap llei, cap dret, cap sentiment i un ha sentit sovint la impressió

que la humanitat no és digna ni de la terra que trepitja.” Malgrat els moments de pessimisme, l’evocació escrita de la bellesa passada duu la promesa d’un *Viatge a l’esperança* que tard o d’hora arribarà.

Artur Bladé i Font, que tant ha contribuït al coneixement i el reconeixement de l’obra paterna, escrivia el 13 de maig de 2018: “Un dels llibres que al meu pare més li va agradar va ser el *Dietari* de Stendhal, del que segurament va treure nombroses lliçons per escriure els seus propis dietaris.” Més avall, es refereix a la “fascinació per l’obra i la figura de Stendhal” que dugué l’escriptor a recollir, entre l’agost i el desembre de 1951, materials i anotacions per a un futur “llibret amable sobre un home tan amable com Stendhal”, diu Bladé: seria el fruit de “la visió desamorosa d’una realitat sense cap perspectiva acollidora” i duria el títol de *Stendhal a Civitavecchia*. Hi ha un cansament existencial en aquell moment que li fa escriure, el 29 d’agost de 1951: “El sentiment d’inutilitat de tot l’he sentit moltes vegades, però aquí més sovint que mai.” Les lectures mexicanes dels existencialistes francesos donen nom a aquest sentiment: és la *nausée* de Sartre (1938) i l’*absurde* de Camus (1941), que en aquells anys senyoregen pels cafès parisencs, després de recollir el concepte heideggerià d’*angst* que apareixia a *Sein ut Zeit*, l’any 1927, com una premonició de la devastació de la vella Europa.

El text segueix amb un recompte de les misèries que ha anat acumulant en els darrers dotze anys: la derrota, la fugida, la vida miserable a França, l’Europa en guerra, el segon exili a Mèxic i, implícitament, les seues dificultats d’adaptació a una societat amb qui manté una relació ambivalent, que l’ha acollit però on no hi troba el seu lloc, amb feinetes i sense ofici ni benefici, amb el fill que ja és mexicà i l’esposa que es guanya bé la vida com a sanitària. Aquest sentiment d’inutilitat —d’absurd— només s’atenua, fins i tot s’esvaeix, en contacte amb un altre il·lustre fracassat com Stendhal: “Mentre he treballat en aquest llibret he oblidat moltes vegades l’època en què vivia. La companyia de Stendhal m’ha semblat una realitat superior a la que vivia en el temps.”

Ignorat pel seu temps, allunyat de París i de la glòria literària, Stendhal visqué atrapat en una ciutat provinciana com Civitavecchia, en una missió diplomàtica irrellevant, però el gran novel·lista va mantenir la convicció que triomfaria pòstumament: “Je serai connu en 1880, je serai compris en 1930”, havia predit —tal com succeí amb una increïble precisió. El 4 d’agost de 1951, anota Bladé:

“AQUEST SENTIMENT
D’INUTILITAT
—D’ABSURD—
NOMÉS S’ATENUA,
FINS I TOT S’ESVAEIX,
EN CONTACTE AMB
UN ALTRE IL·LUSTRE
FRACASSAT COM
STENDHAL: «MENTRE
HE TREBALLAT EN
AQUEST LLIBRET HE
OBLIDAT MOLTES
VEGADES L’ÈPOCA
EN QUÈ VIVIA. LA
COMPANYIA DE
STENDHAL M’HA
SEMBLAT UNA
REALITAT SUPERIOR
A LA QUE VIVIA EN EL
TEMPS.»”

El símbol no és pas, per a mi, la tristesa del fracàs, sinó el fet d'acceptar l'adversitat i de saber fer com el cuc: un capoll, una tomba de seda de la pròpia substància, per a ressuscitar després —és el cas de Stendhal— com una papallona.

Un text revelador: naturalment, parlem de Stendhal i el lector fa unes quantes pàgines que ho sap. Però Bladé insisteix: “és el cas de Stendhal”, com si algú pogués confondre's i pensar que es refereix a un altre escriptor, qui sap si al mateix autor del text, qui sap si a un Artur Bladé i Desumvila feliçment retornat a casa i reconegut, com explica Aristòtil de l'*anagnòrisi* a la tragèdia àtica, com Ulisses i Èdip, com Orestes i Ifigènia retornen i són *re-coneguts*. Freud parlaria d'un *lapsus linguae*, d'un acte verbal fallit. És possible que en la ment neguitosa de l'escriptor ebrenc actués un cert mecanisme d'identificació amb Beyle, que secretament —potser inconscientment— l'empenyés a pensar en un destí similar, en una posteritat que justificaria tota la seua feina silent, desapercebuda, persistent, la seua escriptura acurada, d'una estranya perfecció que omple de joia els bladerians, aquest exèrcit de lectors que creix i creix amb el temps, que escriu sobre la seua obra i l'analitza com el clàssic que ja és.